

Αθήνα, 6 Σεπτεμβρίου 2021

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Επαναστατικά Παλίμψηστα / *Revolutionary Palimpsests*

Χρηματοδότηση: **ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.** Δράση «Επιστήμη και Κοινωνία» «200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση»

Οργάνωση: Στο πλαίσιο του Ερευνητικού Έργου «Επαναστατικά παλίμψηστα. Η εικαστική αναπαράσταση του δικτύου των ιδιαίτερων αστικών τόπων στο χωροχρονικό φάσμα της ελληνικής επανάστασης», συντονίστρια Ευφροσύνη Τσακίρη, Φορέας Υποδοχής Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, συνεργαζόμενοι φορείς ΠΑΔΑ, ΠΘ, ΠΚ.

Υποστήριξη: **Οργανισμός Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας του Δήμου Αθηναίων (ΟΠΑΝΔΑ)**

Τίτλος: **Επαναστατικά Παλίμψηστα / *Revolutionary Palimpsests***

Επιμέλεια: **Ευφροσύνη Τσακίρη**, αρχιτέκτων μηχανικός, μεταδιδακτορική ερευνήτρια ΕΜΠ στην εικαστική χαρτογράφηση και αναπαράσταση αστικών τόπων & **Χριστόφορος Μαρίνος**, ιστορικός τέχνης, επιμελητής εικαστικών εκθέσεων και δράσεων του ΟΠΑΝΔΑ.

Τόπος: **Πολιτιστικό Κέντρο «Μελίνα» Δήμου Αθηναίων**, Ηρακλειδών 66 & Θεσσαλονίκης, Θησείο

Χρόνος: **16 – 29 Σεπτεμβρίου 2021**

Από την **Πέμπτη 16 Σεπτεμβρίου** στο Πολιτιστικό Κέντρο «Μελίνα» του ΟΠΑΝΔΑ το κοινό θα έχει τη δυνατότητα να επισκεφτεί την εικαστική έκθεση *Επαναστατικά Παλίμψηστα* που οργανώθηκε **στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου «Επαναστατικά παλίμψηστα. Η εικαστική αναπαράσταση του δικτύου των ιδιαίτερων αστικών τόπων στο χωροχρονικό φάσμα της ελληνικής επανάστασης»** με συντονίστρια την Ευφροσύνη Τσακίρη, Φορέα Υποδοχής τη σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών των Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και συνεργαζόμενους φορείς τα ΠΑΔΑ, ΠΘ, ΠΚ. Το έργο χρηματοδοτείται από το ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. (Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας) στο πλαίσιο της δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» «200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση».

Ιστοσελίδα ερευνητικού έργου: <http://revolutionary-palimpsests.arch.ntua.gr>

Η έκθεση φιλοξενείται σε δύο αίθουσες του Πολιτιστικού Κέντρου Μελίνα, στο **ισόγειο** και τον **α' όροφο**.

Στο **ισόγειο** οι θεατές θα εξερευνήσουν επιλογές από τις εργασίες φοιτητών που παρακολούθησαν το 2020 μαθήματα στις σχολές αρχιτεκτονικής των ΕΜΠ, ΠΑΔΑ, ΠΘ και ΠΚ και συμμετείχαν σε ένα διαπανεπιστημιακό εργαστήριο. Οι δράσεις αυτές που έγιναν υπό την καθοδήγηση των μελών της ερευνητικής ομάδας του έργου, είχαν ως αντικείμενο τη διεπιστημονική και καλλιτεχνική χαρτογράφηση επαναστατικών τόπων. **Πάνω από 300 φοιτητές διερεύνησαν 150 επαναστατικούς τόπους στην εδαφική**

Το έργο υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 1ης Προκήρυξης της Δράσης “Επιστήμη και Κοινωνία” - “200 Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση” (αρ. έργου: 63)

επικράτεια της σύγχρονης Ελλάδας και παρήγαγαν περί τα 1000 έργα (χάρτες, videos, πινακίδες ανάλυσης, collages, performances), τα οποία αντανakλούν το πώς βλέπουν οι νέοι και πώς αισθάνονται σήμερα για την επανάσταση και τους τόπους της, πώς την αξιολογούν, κρίνουν, ερμηνεύουν, κ.λπ.

Στον **α' όροφο** εκτίθενται τα εικαστικά έργα των 10 εικαστικών – μελών της ερευνητικής ομάδας του έργου. Οι εικαστικοί καλλιτέχνες **Ηω Αγγελή, Ντέμη Κάια, Ανδρέας Καλακαλλάς & οι 5, Νικόλας Κληρονόμος, Μαρία Κονομή, Δήμητρα Μερμίκη, Μαρία Παπαδημητρίου, Ευφροσύνη Τσακίρη και Βιβέττα Χριστούλη** δημιούργησαν εγκαταστάσεις και επιτοίχια έργα που αναφέρονται σε μεμονωμένους τόπους, όπως το Ναύπλιο, το Ναβαρίνο, το Μεσολόγγι, σε ευρύτερες περιοχές, όπως η Αρκαδία, η Ρούμελη, η Πίνδος, η Μαγνησία, τα νησιά του Αιγαίου, στο σύνολο της Ελλάδας και στον Φιλελληνισμό.

Αντικείμενο και μεθοδολογία του ερευνητικού έργου (που αποτέλεσε τη βάση για την παραγωγή των εικαστικών έργων)

Αντικείμενο του ερευνητικού έργου είναι η μελέτη και προβολή του δικτύου των ιδιαίτερων αστικών τόπων της επανάστασης του 1821 στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα μέσω της αναπαράστασής τους ως «εικαστικά παλίμψηστα» με στοιχεία, εννοιολογικά και μορφολογικά, από τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, τη χαρτογραφία και τις εικαστικές τέχνες. Η έρευνα εφορμά από το παρόν και κινείται προς το παρελθόν ως ένα είδος «αρχαιολογικής ανασκαφής» στη συλλογική μνήμη των τόπων, που για τον λόγο αυτό, προσδιορίζει και επανασυνθέτει σε εννοιολογικές και εικαστικές διαστρωματώσεις, πολυεπίπεδες δηλαδή δομές, δημιουργώντας τα παλίμψηστα. Η πολύσημη έννοια της «πατρίδας» νοείται υπό αυτή την έννοια ως τοιχογραφία με επιστρώσεις διαδοχικές από «κατακτητές».

Αναλυτική περιγραφή

Οι φοιτητές και οι εικαστικοί ερευνητές δημιούργησαν τα έργα τους με βάση τη διττή, επιστημονική και καλλιτεχνική προσέγγιση που υιοθετεί το ερευνητικό έργο «Επαναστατικά Παλίμψηστα». Ο τεκμηριωτικός χαρακτήρας των πολεοδομικών αναλυτικών εργαλείων συνδυάζεται με την πολυσημία και την εκφραστική ελευθερία της τέχνης. Ο συνδυασμός αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων, εκφράζει την οπτική διερεύνησης του χώρου, που σταδιακά διαμορφώνεται μετά τα μέσα και ιδιαίτερα προς τα τέλη του 20ού αιώνα στις επιστήμες του χώρου (δημιουργική γεωγραφία και σύγχρονες, κριτικές χαρτογραφικές προσεγγίσεις, όπως η ψυχογεωγραφία, η νοητική και η ριζοσπαστική χαρτογράφηση). Η διττή, επιστημονική και καλλιτεχνική διερεύνηση και αναπαράσταση των επαναστατικών τόπων με τον τρόπο αυτό, ρυθμίζει τον μεγάλο βαθμό υποκειμενικότητας που έχουν τα έργα της τέχνης, επιτρέπει τη μετάδοση πληροφορίας και αισθητικής, κατασκευάζει αναπαραστάσεις που περιλαμβάνουν ευδιάκριτα στοιχεία αναφοράς στον τρόπο δημιουργίας τους και μπορεί και απευθύνεται σε ένα μη εξειδικευμένο κοινό, να ελκύει, να εντυπωσιάζει και συνάμα να ενημερώνει. Η αρχιτεκτονική, εξάλλου, που αποτελεί το βασικό πεδίο εφαρμογής του ερευνητικού έργου, βρίσκεται στην ενδιάμεση περιοχή μεταξύ επιστήμης και τέχνης και εκφράζεται με τους δύο παραπάνω τρόπους.

Στο ερευνητικό έργο χαρτογραφούνται και αναπαρίστανται εικαστικά τα «δίκτυα των επαναστατικών τόπων». Ως «επαναστατικοί τόποι» προσδιορίζονται οι πόλεις-κέντρα και οι οικισμοί, οι μήτρες, οι πυκνωτές, τα ορμητήρια της ελληνικής επανάστασης και οι τόποι καταγωγής και δράσης μεγάλων αγωνιστών. Ο επαναστατικός τόπος αναφέρεται σε αστικά και διοικητικά κέντρα της τότε Ελλάδας, σε τόπους καθοριστικών για την έκβαση της επανάστασης μαχών και ναυμαχιών, σε τόπους καταγωγής και δράσης σημαντικών αγωνιστών, σε πνευματικά και οικονομικά κέντρα του Ελληνισμού με μεγάλο πληθυσμό και εμπορικές διασυνδέσεις στην Ευρώπη και τον κόσμο πέραν της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, που διατήρησαν το ελληνικό πνεύμα και πολιτισμό ζωντανό, σε σύνολα οικισμών ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής, σε τόπους με μοναδικά πολιτισμικά τοπία και σε μικρούς, δυσπρόσιτους,

ορεινούς και νησιωτικούς οικισμούς που υπήρξαν κέντρα δράσης της επανάστασης. Είναι γεγονός ότι σε κάθε τόπο, περιφέρεια και «γωνιά» της Ελλάδας σιγόβραζε το επαναστατικό πνεύμα και η επιλογή αντιπροσωπευτικών τόπων ήταν ιδιαίτερα δύσκολη.

Στη διαδικασία της χαρτογράφησης οι «επαναστατικοί τόποι» αντιμετωπίστηκαν από τους ερευνητές ως «κόμβοι», ως «παλίμψηστα» και ως «πυκνωτές» και μελετήθηκαν αντιστοίχως με τρεις τρόπους: α) χωρικά ως δίκτυα σχέσεων, β) χρονικά ως διαδοχές γεγονότων και εντυπώσεων και ίχνη του παρελθόντος που επιζούν στο παρόν και γ) αναλυτικά εμβαθύνοντας σε σημαντικά στοιχεία ταυτότητας και νοήματα. Οι ερευνητές συνέλεξαν σύγχρονες ιστορικές μελέτες και διερεύνησαν τους τόπους με αναφορά στο γεωγραφικό τους εντοπισμό και τα γεγονότα που στοιχειοθετούν την εξέλιξη της επανάστασης του '21, δίνοντας έμφαση στη σημασία που, κατά την αντίληψή τους, είχαν για την εξέλιξη αυτή τα χαρακτηριστικά των τόπων (η φυσική τους μορφολογία, η οικονομία και η κοινωνική τους οργάνωση, η χωρική τους οργάνωση και διασύνδεση, η πολιτισμική τους συγκρότηση κ.λπ.). Συζητώντας για τη διαδοχή των γεγονότων, επεξεργάστηκαν έναν τρόπο απεικόνισης, συμβάλλοντας από κοινού σε μια χαρτογράφηση και χρονολόγηση, στην οποία ενσωματώθηκαν οι ιδέες τους για τις τοπικές ιδιαιτερότητες που τα νοηματοδοτούν ή και νοηματοδοτούνται από αυτά. Επιπλέον συγκέντρωσαν πληροφοριακό/απεικονιστικό/αφηγηματικό υλικό από τους τόπους αυτούς (ζωγραφικά έργα, λογοτεχνικά κείμενα, δημοτικά τραγούδια, πολιτισμικά στοιχεία, όπως φορεσιές, οπλισμός, σημαίες, κ.λπ.), επιμένοντας τόσο στον τρόπο που ο τόπος συνέβαλε στην επαναστατική διαδικασία όσο και στον τρόπο που σήμερα φέρει τα υλικά και άυλα ίχνη της, που περιπλέκονται με τις εντυπώσεις, τις ιδιότητες, τις αξίες, τα νοήματα, που του αποδίδονταν από τότε και που συνέβαλαν στην συγκρότηση της σύγχρονης εικόνας του.

Στη συνέχεια ανέλαβαν να δημιουργήσουν με βάση τις χαρτογραφήσεις τους, εικαστικές αναπαραστάσεις. Σε κάποιες περιπτώσεις χαρτογράφηση και εικαστική αναπαράσταση δεν διαχωρίστηκαν και οι ερευνητές μετέτρεψαν την ίδια τη χαρτογράφηση σε εικαστικό έργο. Η εικαστική αναπαράσταση των επαναστατικών τόπων είχε ως απαραίτητη προϋπόθεση την τοποθέτηση των ευρημάτων της χαρτογράφησης σε υπερτιθέμενα επίπεδα και τη δημιουργία έργων, τα οποία θα λειτουργούσαν ως «εικαστικά παλίμψηστα». Η αναπαράσταση ως παλίμψηστο, με άλλα λόγια η οργάνωση μέσω της διαστρωμάτωσης (η συλλογή πολυποίκιλων στοιχείων και στη συνέχεια η οργάνωσή τους σε ομάδες), εξασφάλισε τη συμπερίληψη πολυποίκιλου περιεχομένου και διευκόλυνε τη διαχείρισή του. Η πολυεπίπεδη δομή εξέφρασε την ταυτόχρονη δράση, αλληλεπίδραση και συνύφανση στον αστικό χώρο πολυποίκιλων παραγόντων, χωρικών χρονικών αντιληπτικών, ιδιότητα που στη σύγχρονη κριτική χαρτογραφική προσέγγιση εκφράζει την περιγραφή της σύγχρονης αστικής πραγματικότητας ως πολύπλοκη, αποτελούμενη από στρώσεις και αλληλεξαρτώμενες διαδικασίες. Η περίπλεξη των στοιχείων στα επίπεδα και η ταυτόχρονη θέασή τους δημιουργεί πολυποίκιλες σχέσεις μεταξύ τους και «οπτική πολυπλοκότητα» που εκφράζει στο εικαστικό περιβάλλον την κατανόηση των αστικών τόπων ως συστήματα οργανωμένης πολυπλοκότητας. Τόσο η διερεύνηση/χαρτογράφηση, όσο και η αναπαράσταση (που εν τέλει προσδιορίζονται ως μια κοινή διαδικασία, που εργαλειακά μόνο οργανώνεται σε δύο διακριτά στάδια), ακολούθησε συγκεκριμένες μεθοδολογικές αρχές, κοινές για όλη την ομάδα ερευνητών, «χαρτογράφων» και «εικαστικών», που καθορίζονταν από ένα κοινό πλαίσιο με αρχές και διαδικασίες (το μηχανισμό *Poli-Plex-Icon*), το οποίο υιοθετεί στοιχεία, εννοιολογικά και μορφολογικά, από τα πεδία του σχεδιασμού του χώρου (αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός), της χαρτογράφησης-χαρτογραφίας και της ζωγραφικής-εικαστικής γλώσσας-έκφρασης και εστιάζει σε κοινωνικο-χωρικές πολυπλοκότητες.

Στο ερευνητικό έργο συμμετείχαν αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες, καθηγητές και φοιτητές, με δύο κύριους ρόλους: «χαρτογράφοι» και «εικαστικοί».

Οι χαρτογράφοι (καθ. Ελένη Χανιώτου, ομ. καθ. Κώστας Μωραΐτης, αν. καθ. Μαρία Μάρκου, ομ. καθ. Σοφία Αυγερινού Κολώνια, μεταδ. Ευφροσύνη Τσακίρη, μεταδ. Φίλιππος Περιστερής ΕΜΠ, αν. καθ. Σωκράτης Γιαννούδης ΠΑΔΑ, αν. καθ. Δήμητρα Χατζησάββα ΠΚ, επικ. καθ. Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου ΑΠΘ) ανέλαβαν να διερευνήσουν τους επιλεγμένους «επαναστατικούς τόπους» με πολεοδομικά εργαλεία και οι εικαστικοί να τους αναπαραστήσουν με καλλιτεχνικά μέσα. **Στόχος της εικαστικής αναπαράστασης ήταν η διάχυση της γνώσης που αποκτήθηκε στην ερευνητική διαδικασία και η προβολή των εικαστικών χαρτογραφικών αποτυπωμάτων των τόπων.** Οι δράσεις διάχυσης των αποτελεσμάτων προγραμματίστηκαν με σκοπό να γίνουν γνωστοί οι τόποι, η σπουδαιότητά τους και η σχέση τους με την Ελληνική Επανάσταση, την ιστορία και τον πολιτισμό της νεότερης Ελλάδας, να διαφανούν επίσης τα προβλήματα και οι προοπτικές τους, να ανοίξει ένας διάυλος επικοινωνίας με σκοπό τη διερεύνηση προοπτικών ανάπτυξής τους.

Στην εικαστική έκθεση **τα έργα που παρουσιάζονται αποτελούν τα παγωμένα στιγμιότυπα μιας ρέουσας διαδικασίας, εμφανίζονται ως παλίμψηστες δομές, εννοιολογικές και χρονικές, που καταγράφουν την πορεία εξέλιξης των επαναστατικών τόπων στο χρόνο.** Η διαδικασία παραγωγής τους που βασίζεται στην ανάλυση και χαρτογράφηση περνά στο ίδιο το εικαστικό αντικείμενο επιτυγχάνοντας να αναδείξει τη σχέση δράσης και αποτελέσματος, «κατάστασης» και «κατασκευής». Κάποια εκθέματα έχουν χαρακτήρα διάδρασης. **Οι θεατές θα κληθούν να συμμετέχουν, ενισχύοντας το αίσθημα ότι η επανάσταση και οι τόποι της τους αφορούν προσωπικά.**

